

Doelmatigheid in onderwijs en onderzoek (I)

In *ESB* van 7 juni 1989 geven Kaiser, Koelman en Van Vught een overzicht van de ontwikkelingen in uitgaven en productie van wetenschappelijk onderwijs en onderzoek¹. Zij besluiten hun overzicht met de conclusie dat er sprake is van een positieve ontwikkeling in kosten en output, en dat het wten opzichte van overige onderwijssectoren een goed figuur slaat. In deze reactie maken de auteurs enige kanttekeningen bij de kwantitatieve gegevens van dit overzicht en bij de vergelijkingen die met het hbo gemaakt worden. Daaruit blijkt dat er weliswaar sprake is van een produktiviteitsstijging in het wo, maar dat de vergelijking met andere onderwijssectoren mank gaat. De reactie wordt besloten met een aantal opmerkingen over de taakopvatting van de overheid met betrekking tot de bekostiging van het hoger onderwijs.

Uitgaven voor hoger onderwijs

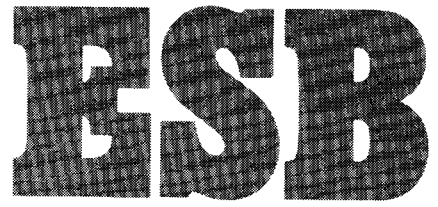
In het overzicht van de uitgaven maken Kaiser c.s. gebruik van de CBS-gegevens over de totale onderwijsuitgaven, dus inclusief bij voorbeeld investeringen, die voor een groot deel à fonds perdu plaatsvinden. Voor de analyse bepalen zij vervolgens zelf de uitgaven per student. Het CBS bepaalt echter ook deze informatie: op basis van de jaarrekeningen van de universiteiten en tijdbestedingsonderzoeken worden de lopende uitgaven voor onderwijs per student bepaald; daarbij worden de investeringen en de uitgaven voor onderzoek buiten beschouwing gelaten. Gezien het à fonds perdu karakter van de investeringen lijkt dat ook een betere

benadering. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de CBS-cijfers.

In beide sectoren is sprake van een teruggang in de overheidsuitgaven per student. Alhoewel de achteruitgang in het wo groter is dan in het hbo, is deze minder dramatisch dan uit de berekeningen van Kaiser c.s. blijkt. De verklaring voor de discrepantie moet gezocht worden in de verdeelsleutel onderwijs/onderzoek enerzijds en het gebruik van totale uitgaven in plaats van lopende uitgaven anderzijds. De investeringen schommelen volgens CBS-cijfers jaarlijk rondom f 600 mln. met afwijkingen in de orde van 10%. In het licht van de totale omvang van de rijksbijdrage aan het wo (rond de f 4500 mln) kan dit nauwelijks een voldoende verklaring geven voor de afwijking tussen de CBS-gegevens en de resultaten van Kaiser c.s. De discrepantie wordt dus grotendeels veroorzaakt door de verdeelsleutel onderwijs/onderzoek. Kaiser c.s. geven echter geen argumenten op grond waarvan het uitvoerige tijdbestedingsonderzoek dat het CBS in 1982/83 heeft laten uitvoeren onjuiste resultaten zou geven². Dit onderzoek vormt de grondslag voor de verdeling die het CBS hanteert van de uitgaven in de categorieën onderwijs, onderzoek en gezondheidszorg. De auteurs plaatsen overigens zelf nogal wat kanttekeningen met betrekking tot de betrouwbaarheid van hun verdeelsleutel, omdat deze voor een deel op ramingen gebaseerd is en voor een ander deel op basis van extrapolatie moest worden vastgesteld. Het ligt daarom in de rede de CBS-cijfers te hanteren.

Studierendement

Bij het zoeken van een benaderingswijze voor het bepalen van het studierendement geven Kaiser c.s. een vier-tal mogelijkheden. Zij benadrukken dat elke methode voor- en nadelen kent en dat er wellicht vertekening plaatsvindt. Zij constateren aan de hand van één van de methoden dat er sprake is van een rendementsstijging van 48 tot 80%. Naar het oordeel van deze auteurs geeft de door Kaiser c.s. gebruikte methode een sterk vertekend beeld als gevolg van de overgangssituatie waarin het wo-curriculum verkeert: er is sprake

Rubrieken

Tabel 2. Studierendement

Jaar	Ingeschr. stud.x1000		Afgestud. x1000		Output-ratio in %	
	wo	hbo	wo	hbo	wo	hbo
1981	140,7	175,6	11,1	33,3	7,9	19,0
1982	143,1	185,3	14,2	34,0	10,0	18,4
1983	151,1	188,8	14,7	36,2	9,7	19,2
1984	158,7	191,5	15,8	35,7	9,9	18,7
1985	160,3	194,0	17,2	37,6	10,7	19,4
1986	164,0	200,1	20,2	36,8	12,3	18,4

Bron: Gebaseerd op cijfers van het CBS en het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.

van het simultaan afstuderen van studenten-oude-stijl met lange studieduur en studenten- nieuwe-stijl met een kortere studieduur.

Een minder vertekend beeld wordt wellicht gegeven door de derde methode die Kaiser c.s. suggereren: het aantal afgestudeerden gedeeld door het totaal aantal ingeschreven studenten. Dit is overigens een methode die in veel internationale vergelijkingen gebruikt wordt. Hij geeft een indruk van de lengte waarmee een onderwijssysteem de student vasthoudt voordat afstuderen plaatsheeft. De resultaten van een analyse op grond van de derde methode staan vermeld in tabel 2.

Alhoewel deze methode ook gevoelig is voor plotselinge veranderingen in de instroom van studenten, is dat minder het geval dan bij de alternatieve methode die Kaiser c.s. beschrijft, namelijk het quotiënt van afgestudeerden en instroom. Uit deze cijfers blijkt dat in het wo een produktiviteitsstijging waarneembaar is. Deze is voornamelijk toe te schrijven aan de nieuwe structuur van het wo-curriculum, dat evenals het hbo nu vierjarig is. In het Hoger Onderwijs- en Onderzoeksplan 1988 wordt over de studieduur van afgestudeerden opgemerkt dat deze in de komende jaren hoogst waarschijnlijk van 7,2 naar 5,8 jaar zal dalen. Als dat vergeleken wordt met de meest recente hbo-cijfers,

Tabel 1. Onderwijsuitgaven per student

Jaar	Wo (f 1000)	Wo (index)	Hbo (f 1000)	Hbo (index)
1981	14,5	100	11,0	100
1982	13,7	94	11,1	101
1983	12,7	87	11,2	101
1984	12,1	87	11,1	101
1985	12,1	83	10,7	97
1986	12,1	83	10,4	94

Bron: Cijfers CBS.

1. F. Kaiser, J.B.J. Koelman en F.A. van Vught, Doelmatigheid in het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek, *ESB*, nr. 3710, 7 juni 1989, blz. 552.

2. Universitair onderwijs en onderzoek 1982/83; de tijdsbesteding van het wetenschappelijk personeel van universiteiten en academische ziekenhuizen, CBS.

dan blijkt dat de gemiddelde studieduur van afgestudeerden daar 4,3 jaar is. Er is dus nog een lange weg te gaan voordat het wo het produktiviteitsniveau van het hbo zal bereiken.

Kaiser c.s. maken bij hun conclusie over de toegenomen produktiviteit een belangrijk voorbehoud: zij gaan ervan uit dat de kwaliteit zich niet in negatieve zin heeft ontwikkeld. Een eenzijdige focus op numeriek rendement is daarom niet verstandig. Analyse van het wervingsbeleid van de overheid en de particuliere sector laat zien dat in de afgelopen tien jaar de hbo en wo abituariënt naar elkaar toe gegroeid zijn. Voor het hbo is dat de belangrijkste aanwijzing dat bij een gelijkblijvende 'produktiviteit' de waardering van het hbo-diploma gestegen is.

Taakopvatting van de overheid

Uit de conclusie van Kaiser c.s. spreekt ook een zorg met betrekking tot de voortdurende daling van de overheidsuitgaven voor hoger onderwijs. De bezuinigingen hebben niet alleen betrekking op de instellingen voor hoger onderwijs, maar ook op studiefinanciering. Deze zorg wordt verder niet verwerkt tot een probleemstelling met betrekking tot de taakstelling van de overheid bij de bekostiging van het hoger onderwijs. In *ESB* kwam dit onderwerp in de bijdragen van Oosterbeek en De Groot aan de orde³. In de voortdurende pogingen van de overheid om de vraag naar hoger onderwijs te beheersen wordt de overheid tegelijkertijd genoodzaakt de toegankelijkheid van het onderwijs te handhaven. Pogingen om de vraag te dynamiseren zijn in dat verband zinvoller dan het aanbrengen van vaste uitgavenplafonds. Deze zullen een belemmering vormen voor de toegankelijkheid van het hoger onderwijs en een negatieve invloed uitoefenen op de kwaliteit.

**R. van Elderen
G. de Jager**

De auteurs zijn respectievelijk lid van het bestuur en beleidsmedewerker van de HBO-Raad.

---

3. H. Oosterbeek, Studiefinanciering en onderwijsbeleid, *ESB*, nr. 3683, 23 november 1988, blz. 1113; H. de Groot, Een plan-Dekker voor het hoger onderwijs?, *ESB*, nr. 3659, 8 juni 1988, blz. 536.